

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ – СЛАВЕТНИЙ ПЕДАГОГ ТА МЕЦЕНАТ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** У публікації аналізується постать митрополита Андрея Шептицького, відомого релігійного та національного діяча як славетного українського педагога, опікуна та мецената освіти. Він залишив нам численні послання і пастирські листи виховного змісту, які і сьогодні не втратили своєї актуальності. Був опікуном і покровителем українських шкіл та молоді, яким допомагав не тільки порадами, але й матеріально.*

Ключові слова: митрополит Андрей Шептицький, педагог, опікун, меценат, виховання, декрет про виховання, християнське виховання, пастирське послання.

Ohirko O. V.

METROPOLITAN ANDREI SHEPTYTSKY – RENOWNED TEACHERS AND PATRONS UKRAINIAN EDUCATION

***Abstract.** In the article the figure of Metropolitan Andrey Sheptytsky, famous religious and national figure as renowned Ukrainian teacher, guardian and patron of education. He left us many messages and pastoral letters of educational content that today are still relevant. He was the guardian and protector of Ukrainian schools and youth who helped not only advice but also financially.*

Keywords: Metropolitan Andrey Sheptytsky, teacher, guardian, patron, education, the decree on education, Christian education, pastoral message.

Постановка проблеми. Відомим діячем Української греко-католицької Церкви в Україні та світі був митрополит Андрей Шептицький (1865-1944), який упродовж 44 років із 1901 по 1944 рр. очолював Церкву й українське суспільство в період двох Світових воєн, пережив сім режимів: австрійський, російський, український, польський, радянський, нацистський і знову радянський. За титанічні заслуги митрополита визнають етнархом (батьком народу), князем української Церкви, Слугою Божим, українським Мойсеєм, праведником, Апостолом правди та єдності, який провадив народ дорогою віри та свободи. Він був правдивою «homo religiosus» – людиною, яка спроможна заглянути поза межі власного тілесного виміру та віддавалася осмисленню трансцендентного, надприродного Божественного буття. Митрополит Андрей – славетний християнський гуманіст та педагог XIX-XX ст., планетарна постать.

Постановка завдання. Мета дослідження – висвітлення педагогічної та освітньої діяльності митрополита Андрея Шептицького, аналіз його поглядів на проблеми розвитку християнської освіти та виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах ідеологізації, атеїстичної, матеріалістичної, марксистсько-ленінської системи виховання та відсутності реальної свободи совісті в колишньому радянському суспільстві славетну постать митрополита Андрея Шептицького не тільки не вивчали, але й несправедливо всіляко зневажали й очорнювали, називаючи його ворогом українського народу і фашистським колабораціоністом. Будь-які публікації, що об'єктивно висвітлювали роль і місце Церкви та її провідників в суспільно-політичному житті, заборонялися. Тільки внаслідок загальної демократизації суспільства, відродження Церкви в 1989 р. з'явилися можливості об'єктивного висвітлення постаті князя української Церкви митрополита Андрея. Тому в 2015 році одночасно відзначаємо як 150-річний ювілей від дня народження митрополита Андрея, так і 25-річчя повернення українському народові правдивого, історичного, національного, виховного значення його постаті.

В поемі Івана Франка «Мойсей» є такі слова:

«Все, що мав у життю, Він віддав

Для одної ідеї,

І горів, і яснів, і страждав,

І трудився для неї».

Їх можемо вжити і до величної постаті митрополита Андрея Шептицького, головною ідеєю якого стала єдність Церкви і народу.

Сромонах Василянського чину владика Андрей був духовним сином святого Василя Великого (329-379), архієпископа м. Кесарія Каппадокійська, засновника християнської системи виховання, перших шкіл, сиротинців, лікарень, притулків, які будувалися при монастирях, де здійснювалися навчання й опіка над потребуючими. Він жив згідно з християнською вірою, мораллю та Законом Божим, а також ділився набутим досвідом з іншими.

Граф Андрей Шептицький – правдивий аристократ (не визнавав над собою жодного володаря, окрім Господа Бога) духу і тіла. Прекрасну освіту і виховання дали йому матір графиня Софія Фредро та батько граф Іван Шептицький. Навчався в Львівській та Краківській гімназіях. Вищу освіту здобував на теологічному та юридичному факультетах Вроцлавського і Краківського університетів, а в 1888 р. отримав титул доктора права Ягеллонського університету в Кракові. Навчався на юридичному факультеті в Мюнхені та філософському у Відні, а також в Єзуїтській колегії у Кракові. Став доктором права, теології та філософії.

Святий Іван Золотоустий (344-407) повчав: «Немає жодного вищого мистецтва, ніж мистецтво виховання», а тому митрополит Андрей, як великий педагог і опікун української молоді дбав за її християнське і патріотичне виховання. (Послання до вірних Станіславівської єпархії, 1899) [1, с. 4]. В посланні до педагогів славетний митрополит наголошував, що у християнському вихованні молоді християнська наука має пронизувати увесь навчальний процес.

Митрополит Андрей Шептицький – доктор права, теології та філософії – писав: «Найважливіша справа для Церкви, народу й родин, щоб діти були добре виховані... Тому кожне слово молитви нехай буде проказане голосно, виразно, з острахом Божим, з глибоким переконанням, з душею, зверненою до неба та відверненою від гріха» (Лист до вірних єпархії, 1939 р.) [2, с. 110].

Він вважав, що метою кожного виховання є такий розвиток дитини, щоби з неї виросла доросла людина з розвинутими і старанно виплеканими всіма здібностями розуму, волі та серця (Декрет «Про виховання») [3, с. 231].

Митрополит закликав виховувати молодь у ширій любові до Вселенської Церкви і Батьківщини, ставити релігійні обов'язки вище патріотичних [3, с. 233].

У Посланні до педагогів славетний митрополит наголошував, що в християнському вихованні молоді християнська наука має пронизувати увесь навчальний процес. Він писав, що катехит (вчитель основ християнської віри та моралі) мусить, очевидно, знати всі приписи катехитики й методики та пристосовувати їх до життя. Наука катехизму не може бути мертвою бюрократчиною. Вона мусить бути мистецьким твором. До знання, методики, власного ентузіазму катехит мусить додати молитву. Митрополит звертався до вчителів давати молоді таку освіту, яка б навчила їх не лише теорії, а й практиці життя, навчила їх жити [6, с. 193].

У християнській педагогіці, як зазначав послідовник митрополита Андрея Шептицького галицький педагог і священник Юліян Дзерович (1871-1943), є три чинники виховання: сім'я, Церква й держава. Сім'я здійснює індивідуальне виховання, Церква – моральне і релігійне виховання, а держава, зокрема навчальний заклад, – національне й громадське виховання. Сім'я реалізує таке виховання за природним правом, Церква – за Божим правом, а держава – за історичним правом.

Християнська сім'я є підставою всякого суспільного ладу, його джерелом та найважливішою клітиною. Наголошуючи на цінності християнських родин, митрополит Андрей Шептицький навчав: «На ніщо не здається одиницям і цілому народові заможність, просвіта та патріотизм, коли не буде в ньому ладу. І так, як той, що хоче збудувати собі хату, кладе насамперед підвалину, – бо від тієї підвалини залежить, чи хата буде сильна, чи зараз розвалиться, – так само той, що дбає про суспільний лад, мусить насамперед подбати про родину» [4, с. 18].

Митрополит Андрей завжди порівнював подружжя з Пресвятою Трійцею, яка є першим прототипом родини. Християнська родина, за його словами, є, а радше повинна бути відблиском неба.

Вся родина, зокрема батьки дитини, ніколи не повинні жаліти дітям своєї любові, адже чим більше її подарують у дитинстві, тим більше отримають її у відповідь на старості своїх літ.

Чинниками сімейного виховання, на думку А. Шептицького, є:

- 1) любов, яка повинна бути діяльною і вимогливою, а також розважливою, справедливою і шляхетною;
- 2) дисципліна, основою якої є пильність та послух разом із довірою;
- 3) покарання, які мають бути справедливими, педагогічними, моральними й застосовуватися у разі необхідності (ніколи не слід карати дітей в моменті гніву, а слід спочатку добре розібратися у даній ситуації);
- 4) нагороди як вираз задоволення, мають бути справедливими і не викликати в дітей почуття заздрості, ненависті до інших, а, навпаки, радість за інших.

Важливим аспектом, за словами великого Митрополита, є турбота батьків про навчання своїх дітей, зокрема у державних школах.

Найважливіше, що митрополит Шептицький як славетний український педагог не тільки навчав молодь словами, а й виховував прикладом власного життя й особливо ділами, бо як повчає відома латинська приповідка: «*Verba docent, exempla trahunt*» – «Слова навчають, приклади потягають». Він проявляв милосердя і турботу до бідних, знедолених, покривджених, переслідуваних, несправедливо засуджених, закликав бачити у ближньому самого Христа.

Вважаючи справу розбудови освіти й культури засобом національної оборони поневоленого народу, Митрополит заснував Український Національний Музей (1905 р.), відстоював необхідність утворення українського університету у Львові, підтримував приватні народні школи ім. Б. Грінченка, князя Данила, єдину міську українську школу ім. М. Шашкевича, товариства «Просвіта», «Рідна Школа», Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, читальні, школи для ремісничої і гімназійної молоді, організації «Пласт», «Луг», «Сокіл-Батько», «Українська Молодь Христові», сприяв видавництву журналів для молоді «Наш Приятель», «Поступ», «Українське Юнацтво». В його особі знайшли надійного покровителя і мецената молоді художники, музиканти.

Матеріально допомагав багатьом школам. Здібним дітям та молодим перспективним богословам сприяв у навчанні у вищих навчальних закладах, семінаріях Риму, Відня, Інсбруку, Фрібургу, Кракова. Він був фундатором лічниці, Богословської Академії, надавав грошову допомогу різним релігійним, культурним та освітнім установам. З його ініціативи засновано Львівську греко-католицьку богословську академію (1928 р., ректор о. Йосиф Сліпий), Богословське наукове товариство (1923 р.), Український католицький інститут церковного з'єднання ім. Йосифа-Веніаміна Рутського (1939 р.). Як педагог, філософ і богослов був магістром новиків (кандидатів до монастиря) у Добромилі (1892-1896 рр.), професором теології у Христінополі (Червоноград, Львівська область) [7, с. 235].

Щороку своїм коштом митрополит утримував 20 бідних юнаків та 20 дівчат, даючи їм можливість отримати найрізноманітнішу освіту. На свій кошт у Львові збудував середню школу на вул. Замкненій (теперішня СШ №34), допомагав грошима приватним школам. Митрополит підтримував і дитячі установи. Після Першої світової війни зібрав сиріт, щоб дати їм опіку. Для них влаштував декілька «Сиротинців».

Митрополит жертвував на виховання молоді величезні суми, завдяки чому у Львові зразково діяли «Бурса Товариства педагогічного» і жіноча гімназія.

Крім того, стараннями українського Мойсея вчителям виплачувалися стипендії, а Церква утримувала близько 1600 шкіл. Митрополит був також великим опікуном молоді, для якої засновував школи, бурси, інститути. Завдяки князю Церкви було відкрито Дівочу гімназію сестер Василіанок, якій владику подарував один із найбільших будинків у Львові. Опікою Шептицького було збудовано велику «Бурсу рідної школи» на 120 учнів у Львові. Пізніше аналогічні бурси будувалися по всій території Галичини і Волині. В 20-х роках ХХ ст. у митрополичих будинках св. Юра працювала Українська народна школа ім. Грінченка, а у передмісті Львова Шептицький закупив три будинки під приміщення Української народної школи імені князя Лева та читальню «Просвіти». За кордоном на кошти Слуги Божого навчалися молоді богослови і художники [8, с. 235].

В 1933 р. митрополит Андрей провів з'їзд «Українська молодь Христові» за участю 100.000 молоді, а також збирав і передавав кошти та зерно для голодуючих Сходу України. Зокрема, різко виступив проти голодомору 1932–1933 рр. (Пастирське послання «Україна в передсмертних судорогах»). В той час, коли молодь нацистської Німеччини присягала на вірність біснுவатому фюреру Адольфу Гітлеру (Шикльгрюберу), а радянська молодь присягала на вірність «вождя народів» Йосифа Сталіна (Джугашвілі) і комуністичної партії, українська молодь завдяки славетному митрополиту й українському Мойсею склала присягу на вірність Господу нашому Ісусу Христу. Ніхто з єпископів у цілій Європі не виступав так відкрито й

беззастережно проти нацизму та фашизму. Засуджуючи переслідування євреїв, звернувся (грудень 1941 р., лютий 1942 р.) із протестом до рейхсфюрера СС нацистської Німеччини Генріха Гімлера проти нищення єврейського населення у Галичині. За згодою Шептицького значна кількість євреїв переховувалася у монастирях та митрополичій резиденції у Львові. В лютому 1942 р. митрополит звернувся до самого Адольфа Гітлера з різким осудом акції знищення євреїв. За свідченням тогочасного оточення Гітлера, він попав у страшну лють, але згодом висловився, що «графа Шептицького за це варто б повісити, але митрополит Шептицький може собі на таке дозволити».

Владика Андрей критикував ідею марксистсько-ленінського вчення про те, що відносини між людьми побудовані на протистоянні між класами. В пастирському посланні «Про переслідування християнської віри в Радянській Україні, Білорусії, Росії» (1930 р.) єпископ Шептицький засудив ідеї комуністичної ідеології: «Горстка злочинців, що завдяки дивним обставинам змогла захопити в свої руки всяку владу в Москві, поставила собі задачу боротися проти Бога, проти людської совісті й усього того, що є якою-небудь благороднішою чи вищою ідеєю».

В 1942 р. у листі до Папи Пія XII митрополит Андрей засудив нацизм: «Ця система брехні, обману, несправедливості, грабунку, спотворення всіх ідей та порядку; ця система егоїзму, перебільшеного до абсурдної цивілізації межі тотального божевільного націонал-шовінізму, ненависті до всього, що є красивим та добрим, ця система становить собою таке щось феноменальне, що найпершою реакцією при вигляді цього монстра є оніміле здивування».

Осторонь від такої важливої справи як виховання молоді, яку так ретельно плекав митрополит Андрей Шептицький, не може бути українська вища школа, що повинна забезпечити наповнення всіх ланок навчально-виховного процесу змістом християнської моралі та національної духовності, який би допомагав формувати свідомих українців, для яких первинними є Бог і Україна, спонукав би студентів у співпраці з Богом вирости корисними своєму народові.

Педагогічна спадщина митрополита Андрея Шептицького є неоціненним скарбом української національної педагогічної думки, яка повинна належно використовуватися у вихованні молоді, формуванні та підготовці педагогічних кадрів.

Головним принципом виховання згідно з вченням митрополита Андрея був принцип теоцентризму, тобто Бог у Пресвятій Трійці має бути центром всієї системи виховання. Найважливішим у вихованні молоді митрополит вважав дотримання основного морального закону людства – Десяти Заповідей Божих.

Християнське виховання розділяє духовне життя людини на три складові частини: мислення, чуттєвість і воля. Людина, як і весь світ, походить від Бога. Вона залежна від Бога і має суттєво важливі відносини з Ним. Людина складається з душі й тіла, з матерії і духу, з дочасного і вічного. Вона пізнає правду про себе, про світ і про Бога. Лише тоді, коли вона намагається зрозуміти, ким є, що становить її велич, а також велич інших людей і велич Творця, Який усе створив на добро людини, то усвідомить себе як особу. Християнський принцип духовного виховання звучить: шукайте найперше Царства Божого, а все решту вам додасться (Мт. 6, 33).

Християнське виховання є безперервною працею над формуванням душі й тіла людини для досягнення нею повної злуки з Богом. Метою християнського виховання є виявлення, формування та розвиток природних та надприродних задатків душі й тіла, до осягнення єдності життя людини з Божими законами. Християнське виховання – це процес формування й розвитку духовного та фізичного потенціалу людини.

Принципами християнського виховання є наступні принципи: ненасилля; своєчасність; єдність педагогічних впливів; принцип особистості; антропологічний принцип (повага людської гідності); невинне піклування; відповідальність; любов; покаяння; інтеріоризація (увнутрішнення); містагогія (променевий процес виховання).

У християнському вихованні молоді найважливішими завданнями є: формування розуму; творення на основі розуму та віри власних ідеалів та чеснот; осягнення стану, в якому: у розумі людини пануватиме віра і вона керуватиметься чеснотою мудрості, що наставляє розум розважно шукати правду; у волі – любов, що керуватиметься чеснотою справедливості, що наставляє волю бажати знайдену розумом правду; у почуттях – надію, які керуватимуться чеснотами мужності і здержливості, які керують почуттями у небажаній ситуації і стримують нахили злих почуттів; утвердженням стану, за якого розум, віра і совість управлятимуть всіма порухами волі.

Християнське виховання базується на житті людини: у вірі, яка все прощає і зносить; у надії, яка ніколи не розчарує, та у любові, яка взамін нічого не вимагає.

Засобами християнського виховання молоді український Мойсей вважав: участь молоді у Святій Літургії, молитви, слухання Слова Божого та його наслідування, важливість жити згідно з Євангелієм, приймання Святої Євхаристії, пильнування чистоти душі, очищуючи її у Святій Сповіді, а також правильне розуміння вчення Церкви, яка закликає бути практикуючими християнами.

Особливо у християнському вихованні молоді митрополит наголошував на розумінні гріха як найбільшого зла. Серед головних гріхів Слуга Божий виділяв наступні: «гордість, лакізмство, безстидність, гнів, непоміркованість, заздрість, лінивість» [9, с. 115]. Шляхами звільнення від гріха митрополит вважав невинність, покаєння, чеснотливість, прийняття Пресвятої Євхаристії. Український Мойсей вказував на найбільший гріх – вбивство у декількох його проявах: так зване й досить поширене «заказне» вбивство; вбивство дітей в утробі матері; самогубство; політичне вбивство тощо. Він засуджував політичні вбивства (Послання «Не убий», 1942 р.) [10, с. 265]. Наголошував: «Любов ближнього є основою цілого християнського життя» (Про злочин чоловікоубійства, 1942 р.). «Не потоком шумних, галасливих фраз, а тихою, невтомною працею любіть Україну!» – закликав митрополит Андрей Шептицький.

Найважливішим у вихованні молоді український етнарх вважав наслідування Христа та його чеснот: великої любові до ближніх і ворогів; покори, лагідності, терпеливості, милосердя («Я милосердя хочу, а не жертви» (Мт. 9, 13)), ревності, справедливості та мужності.

16 липня 2015 р. Папа Франциск підписав декрет, яким усьому світові проголосив героїські чесноти митрополита Андрея Шептицького, що виявив їх у справах віри, надії та любові й практикував чесноти мудрості, справедливості, мужності й стриманості. Вся Вселенська Церква називає його праведним та закликає всіх наслідувати його чесноти.

Багато послань митрополита, зокрема більшість його пастирських листів, були й залишаються вказівками і науками для багатьох. Писання митрополита є дороговказами для всіх на дорозі до вічності. Прикмета його пастирських писань – вчити та виховувати. Зокрема, ці настанови викладені у декреті «Про виховання», де владика Андрей висвітлював основні чинники впливу на виховання і формування дітей та молоді. Слуга Божий Андрей постійно наголошував на тому, що відповідальність за виховання несе кожна людина: батько, мати, вчитель, священник, катехит тощо.

Митрополит Андрей Шептицький увійшов в історію української Церкви та народу як одна з найвизначніших, знакових, маєстатичних постатей ХХ століття. Його безперечно можна вважати одним із найкращих педагогів, богословів та діячів української культури, мистецтва і науки. Був всесторонньо розвиненою особистістю, яка, отримавши добре батьківське виховання, старалася все своє життя жити згідно з християнською вірою, мораллю та Законом Божим, і не лише жити, але й ділитися набутим досвідом із іншими. Владика Андрей добре розумів важливість свого обов'язку провадити повірену йому паству, і віддано сповняв його впродовж усього свого пастирського служіння. Митрополит Шептицький, розуміючи, що діти та молодь є запорукою майбутнього, закликав учителів, священників, катехитів до наполегливої праці. Український Мойсей неодноразово просив у вірних дотримуватися у своєму житті найважливіших християнських принципів, вчитися жертвовної праці та відповідальності за своє життя. Князь Церкви Андрей Шептицький мислив глибоко, осягаючи глибини педагогіки, богослов'я, філософії та просто – науки життя. У цьому все його єство: жити для тих, кого повірив йому Господь Бог. Своєю гігантською, самовідданою працею та духовністю він уприсутнював Бога серед людей. Щоб звернутися до всіх українців, як у Батьківщині, так і в діаспорі, щоб дати поради всім, митрополит звертався до народу в листах-посланнях. Владика Андрей безмежно любив українських дітей та молодь, дбав про них, намагався якнайкраще допомогти їм у розумінні Бога, світу, себе. Його велику жертвовність і самопосягату для дітей та молоді можемо простежити у численних поученнях та дороговказах, які залишив нам український Мойсей.

Його часті звернення до батьків та родичів – це бажання допомогти їм у вихованні дітей та в зміцненні сімейних стосунків. Слуга Божий Андрей, наголошуючи на важливості особистого прикладу, спонукав дорослих до самовдосконалення та саморозвитку. Бо, «Nemo dat qui non habet» – «Ніхто не може дати того, чого не має сам». Тому слід дбати про свій духовний та інтелектуальний розвиток, щоб своїм життям мотивувати інших жити згідно з християнськими засадами. Митрополит Андрей усе своє життя віддав на службу Богові та людям. Він закликав збирати скарби на Небі, а не на землі, де все мінливе. Живучи з Богом, можемо здобути набагато більше, ніж у гонитві за матеріальними благами. Про це свідчить приклад життя Митрополита, батьки якого прийняли вибір сина посвятити своє життя Богові. Плакаючи любов до молитви, читання Святого Письма, Сповіді, прийняття Євхаристії, батьки формуватимуть правдивих християн, які передаватимуть віру своїм дітям.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. У своїх численних посланнях Митрополит Андрей залишив нам свої навчання і заповіді на майбутнє, які актуальні й сьогодні. І для нас, педагогів-християн ХХІ століття, постать Слуги Божого Андрея, його пастирське служіння, особиста духовність, велика любов до Бога та людей є прикладом для наслідування. Вивчення педагогічної та освітньої діяльності митрополита А. Шептицького є перспективним і потребує подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Шептицький А. Пастирське послання Єпископа Андрея до вірних Станиславівської єпархії. Перше слово Пастира // Шептицький Андрей. Документи і матеріали 1899–1944 рр. В 3 т. – Львів, 2007. – Т. I. – С. 4.
- 2.Шептицький А. До вірних // Шептицький А. Твори (морально-пасторальні). – Рим, 1983. – С. 110.
- 3.Шептицький А. Про виховання (24 жовтня 1942) // Письма-послання митрополита Андрея Шептицького, ЧСВВ з часів німецької окупації. – Йорктон: Голос Спасителя, 1969. – С. 231-253.
- 4.Шептицький А. Християнська родина (Жовква, 1900) // Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. – Т. II: Церква і суспільне питання. – Кн. 1: Пастирське вчення та діяльність / Упор. А. Кравчук. – Львів: Місіонер, 1998. – С. 17-36.
- 5.Шептицький А. Божа сійба. – Жовква: Печатня оо. Василян, 1913. – 133 с.
- 6.Шептицький А. Про четверту Божу заповідь (31 жовтня 1941) // Протоколи засідань Львівських архиєпархіальних соборів 1940-1944 рр. / Упор. А. Баб'як. – Львів: Місіонер, 2000. – С. 168-198.
- 7.Назарко Іриней. Київські і Галицькі митрополити. – Торонто, 1962. – 271 с.
- 8.Кравченко О. Хроніка життя і діяльності митрополита Шептицького // Патріярхат. За єдність церкви і народу. – 1991. – С. 234-237.
- 9.Шептицький А. Заклик до Покаяння. – Львів, 1939. – С. 15.
10. Шептицький А. Не убий // Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність: Церква і суспільне питання: Документи і матеріали, 1899-1944. Т. 2, Кн. 1. – Львів, 1998. – С. 265.